

KRYSTYNA CHAŁAS
KS. ADAM MAJ

WYCHOWANIE DO POGŁĘBIANIA WIARY – ASPEKTY TELEOLOGICZNE

Wiara religijna jest rzeczywistością nadprzyrodzoną – darmo daną, a jednocześnie zadaną – wymagającą ludzkiego zaangażowania. W tym drugim aspekcie pojawia się fakt wychowania do wiary, jej pogłębiania – rozwoju, a także samowychowania odpowiedzialnego kierowania rozwojem własnej wiary. Wychowanie do wiary i jej pogłębiania stanowi przedmiot różnych dyscyplin naukowych, przede wszystkim teologicznych, a także pedagogiki, której przedmiotem jest wychowanie. W perspektywie pedagogicznej wychowanie do pogłębiania wiary można analizować w wielu wymiarach i ujęciach strukturalnych. W poniższym opracowaniu przyjęto aspekt teleologiczny, próbując odpowiedzieć na pytanie, jakie cele i zadania stanowią priorytet wychowania do pogłębiania wiary? Przyjęta problematyka wymaga zdefiniowania rzeczywistości wiary, która wraz z innymi wartościami religijnymi, tu rozpatrywanymi jako chrześcijańskie, stanowi istotny czynnik integralnego rozwoju osoby ludzkiej.

Prezentowane opracowanie odwołuje się do fragmentów publikacji wydanej przez autorów wraz z ks. Januszem Mariańskim na temat wychowania ku wartościom religijnym¹.

Prof. dr hab. KRYSTYNA CHAŁAS – kierownik Katedry Dydaktyki i Edukacji Szkolnej Instytutu Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: ul. Kilińskiego 71, 24-100 Puławy; e-mail: kryschal@kul.pl

Ks. dr hab. ADAM MAJ COR, prof. KUL – Katedra Dydaktyki i Edukacji Szkolnej Instytutu Pedagogiki Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II; adres do korespondencji: ul. Grzybowska 22, 26-600 Radom; e-mail: adammaj@kul.lublin.pl

¹ Zob. K. Chałas, A. Maj, J. Mariański, *Wychowanie ku wartościom religijnym. Elementy teorii i praktyki*, t. IV, Lublin–Kielce 2009.

1. WIARA W PERSPEKTYWIE TEOLOGICZNO-PERSONALISTYCZNEJ I PEDAGOGICZNEJ

Zjawisko wiary religijnej w perspektywie fenomenologicznej i teleologicznej odsłania dynamiczną rzeczywistość personalistyczną jako źródło dynamizujące rozwój osoby ludzkiej w wymiarach, których twórcze skutki przekraczają doczesność.

Elementy wiary religijnej ujawnia pojęcie wiary naturalnej, która dogłębnie i powszechnie przenika „całe nasze życie”², podkreśla L. Balter. W potocznym znaczeniu wiara naturalna jest przyjęciem za prawdę twierdzeń, stanów rzeczy, wiedzy bez dowodu, jedynie ze względu na zaufanie wobec kogoś lub czegoś. W takim znaczeniu wiara jest uniwersalnym i codziennym doświadczeniem człowieka, który nie jest w stanie sam wszystko poznać i zweryfikować.

Wiara religijna, odmienna jakościowo od naturalnej, pojawia się wówczas, gdy jej przedmiotem jest Bóg (bóstwo, *sacrum*), a więc rzeczywistość pozaświatowa, Transcendencja. Niemożność ujęcia jej w bezpośrednim poznaniu stanowi wyzwanie dla ludzkiej egzystencji. Historia dziejów potwierdza zarówno religijność człowieka, jak i poszukiwanie racjonalnych uzasadnień potwierdzających istnienie Boga. W poszukiwaniu tej pewności myśl ludzka wskazuje na drogę naturalną, filozoficzną, odwołującą się do śladów Boga w świecie i w egzystencji człowieka. Droga ta nawiązuje do Księgi Mądrości i Listu do Rzymian św. Pawła Apostoła, w których podkreśla się możliwość poznania Boga z rzeczywistości naszego świata (por. Mdr 13,1-9; Rz 1,19-20). Druga droga jest teologiczną refleksją opartą na Objawieniu³. Innych dróg nie ma, ponieważ Bóg nie może być przedmiotem badań nauk przyrodniczych ze względu na swoją niematerialność.

Filozoficzne poznanie Boga sięga do naturalnych możliwości poznawczych człowieka, których punkt wyjścia stanowi doświadczenie jako obserwacja świata materialnego (argumentacja kosmologiczna) lub specyfika bytu ludzkiego (argumentacja antropologiczna), dla których poszukuje się ostatecznych uzasadnień. Typowym przykładem argumentacji kosmologicznej jest tzw. pięć dróg św. Tomasza: z ruchu, z przyczynowości sprawczej, przygodności by-

² L. B a l t e r, *Od wiary do teologii*, w: *Podstawy wiary. Teologia*, (Kolekcja „Communio”, t. IV), Poznań 1991, s. 5.

³ Zob. S. K o w a l c z y k, *Poznanie Boga*, w: *Leksykon teologii fundamentalnej*, red. M. Rusecki, Lublin–Kraków 2002, s. 943-945.

tów, z hierarchii doskonałości bytów, z celowości. Na podstawie zawartej w każdej drodze logicznej refleksji, św. Tomasz wskazuje na Boga jako źródło wyjaśnienia wskazanych przez drogi zjawisk występujących w materialnym świecie. Bóg jawi się zatem jako Byt całkowicie i w pełni doskonały, Czysty Akt, Pierwsza Przyczyna świata, Byt konieczny, Byt Absolutny, Sprawca celowościowej natury świata. Wśród współczesnych filozoficznych argumentów antropologicznych za istnieniem Boga S. Kowalczyk wyróżnia cztery: z fenomenu myśli, z prawdy, ze świadomości moralnej, z pragnienia szczęścia. Powyższe argumenty filozoficzne skłaniają do afirmacji istnienia Boga. O ile filozoficzne argumenty racjonalnie uzasadniają istnienie Boga, o tyle dość ubogo wprowadzają w poznanie Jego natury. Problemem jest charakter orzekania o Bogu, który może być jedynie analogiczny, a nie jednoznaczny⁴.

Ślady Boga w świecie i w egzystencji ludzkiej odkrywane w racjonalnym doświadczeniu życiowym i metodycznej refleksji filozoficznej są drogowskazami wiary, a nie stanowią o wierze, jedynie kierunkują poszukiwanie racji ostatecznych całej rzeczywistości, zwłaszcza człowieka. Naprzeciw tej tęsknocie i poszukiwaniu ludzkiemu wychodzi sam Bóg ze swoją inicjatywą, objawia własne istnienie i naturę oraz odsłania sens życia i powołania człowieka. W Objawieniu, którego treść zawiera natchniona księga Starego i Nowego Testamentu, niejako zbiegają się wzajemne poszukiwania Boga i człowieka. Ze strony Boga jest to szukanie na miarę obdarowania człowieka zbawieniem i wiecznym życiem (plan zbawienia). Ze strony człowieka szukanie Boga, jakby po omacku, nabiera dzięki Objawieniu pewności i skłania do odpowiedzi, którą jest wiara i życie zgodne z wiarą. Szczytowym spełnieniem się tych poszukiwań i pełnią Objawienia jest Jezus Chrystus, prawdziwy Bóg – Syn Boży i autentyczny Człowiek. W Nim, w Bogu Wcielonym, objawia się tajemnica pozaświatowej Transcendencji, Trójjedynego Boga – Miłości oraz wielkość i godność człowieka wezwanego do życia wolnego od zła grzechu, doskonałego w miłości, powołanego do wiecznego zjednoczenia się z Bogiem.

Dzięki Objawieniu i jego pełni w Jezusie Chrystusie dokonuje się przejście od Boga filozofii do Boga wiary, Boga osobowego. Chrześcijanie wierząc w Boga, nawiązują z Nim relacje międzyosobowe: poznania, zaufania, więzi przyjaźni i miłości, oddania i poświęcenia. W powyższym, teologicznym kon-

⁴ Zob. S. K o w a l c z y k, *Filozofia Boga*, Lublin 1993; S. Z i e m i a ń s k i, *Teologia naturalna. Filozoficzna problematyka Boga*, Kraków 1995.

tekście wiara jest spotkaniem z Bogiem, z Chrystusem, dialogiem zbawczym, wspólnotową więzią Boga i człowieka, którą cechuje wymiar personalistyczny. Struktura wiary sięga do istoty spotkania osobowego, w którym występują dwa podmioty, pojawia się oddziaływanie osób oraz określone treści i przeżycia. Sobór Watykański II stwierdza, że przez wiarę „człowiek z wolnej woli cały powierza się Bogu, okazując pełną uległość rozumu i woli wobec Boga objawiającego i dobrowolnie uznając objawione przez Niego dane”⁵. Odpowiedź wiary w spotkaniu z Bogiem jest doświadczeniem całej osoby ludzkiej, wszystkich jego władz: rozumu, woli i uczuć, ducha i ciała ludzkiego. W akcie wiary człowiek poznaje, w sposób wolny wybiera, podejmuje decyzje, angażuje się do działania, przeżywa także różnorodne emocje. Wymiar personalistyczny podkreśla ludzki charakter wiary nadprzyrodzonej. Implikuje rozumową aktywność, choć nie zamyka wiary w granicach racjonalnej przestrzeni i mądrości ludzkiej. Wolitywne doświadczenie wiary eksponuje wolność człowieka w dialogu z Bogiem, bez której niemożliwe jest pełne zaufanie, uznanie za najwyższy autorytet Jego Osoby. Akt wiary odpowiadający naturze ludzkiej, zdolnej bytowo do przekraczania siebie, do transcendencji, jednocząc z Bogiem wprowadza człowieka w świat boskiej rzeczywistości, poszerza poznanie, rozumienie siebie i świata. Strukturę wiary dopełnia łaska Boża, która uzdalnia człowieka do odpowiedzi osobowej na dar objawiającego się Boga. Wiara bowiem jest przede wszystkim darem i łaską Bożą⁶. Rodzi się z inicjatywy Boga i rozwija z pomocą obdarowującego Boga (por. J 6,65). Źródłem łaski wiary jest Duch Święty, bez którego pomocy nikt nie może powiedzieć: „Panem jest Jezus” (1 Kor 12,3). To wymiar pneumatologiczny wiary.

Istotnym elementem osobowego aktu wiary jest jego rozumność, bowiem „wiara i rozumienie należą do siebie”, podkreśla Joseph Ratzinger – Benedykt XVI⁷. Z jednej strony „wiara szuka rozumienia” (*fides querens intellectum*, św. Anzelm), z drugiej zaś wierzy się, aby rozumieć (*credo ut intelligam*, św. Augustyn)⁸. Relacja między wiarą a rozumem (nauką) w nowożytnej kulturze stała się przedmiotem różnorodnych napięć i kontrowersji. Ich sztuczność podkreśla Sobór Watykański I i II, bowiem Bóg rozpoznany wiarą

⁵ *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym*, 5.

⁶ Zob. A. Z u b e r b i e r, *Czy wiem, w co wierzę?*, Kielce 1992, s. 85.

⁷ J. R a t z i n g e r, *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, Kraków 2006, s. 76.

⁸ Zob. *Katechizm Kościoła Katolickiego* (dalej cyt.: KKK), 158.

jest Stwórcą świata poznawanego przez różnorodne dyscypliny naukowe⁹. Wierność metodologii domaga się od poszczególnych nauk empirycznych powstrzymania się od wnioskowania w problematyce Boga, która jest poza zasięgiem jej przedmiotu i metod badawczych. Jan Paweł II w encyklice *Fides et ratio* podkreśla różnorodność poznania wiary i rozumu (nauki) oraz jedność tych dwóch skrzydeł, „na których duch ludzki unosi się ku kontemplacji prawdy”¹⁰. Przyjęcie wiary nie stawia wierzących w opozycji do nauki, wręcz przeciwnie – otwiera na nią powinnością szukania prawdy dostępnej rozumowi ludzkiemu i kierunkuje ku Prawdzie Absolutnej i Absolutnym Wartościom.

Centrum wiary chrześcijańskiej i jej pierwszorzędny przedmiot stanowi Jezus Chrystus. Wiara w Jezusa Chrystusa jest wolnym uznaniem Jego boskości oraz daru zbawczego wysłużonego Jego życiem, męką i zmartwychwstaniem. Wierzyć oznacza uznawać, że Jezus Chrystus jako Pan i Zbawiciel wprowadza w życie Boże i uzdalnia do uczestnictwa w swojej wizji: „Kto Mnie zobaczył, zobaczył także i Ojca” (J 14,9)¹¹. Wyznanie wiary w Jezusa Chrystusa odsłania Tajemnicę Boga Miłości, Jego osobową wspólnotę – jedną naturę i trzy odrębne Osoby: Ojca, Syna Bożego i Ducha Świętego (por. Mt 28,19). Konsekwencją wiary w Jezusa Chrystusa, Syna Bożego i Doskonałego Człowieka, jest uznanie Go za centrum dziejów ludzkich i życia człowieka, za najwyższy autorytet i personalny wzór wartości¹².

Wtórny przedmiotem wiary są prawdy religijne. Wierzyć bowiem oznacza uznać za prawdę wszystko, co objawia Jezus, ze względu na Jego autorytet, poznany, przyjęty, umiłowany. Depozyt prawd wiary strzeże wspólnota ludu Bożego – Kościół, założony przez Chrystusa. Wiara doświadczana jest we wspólnocie Kościoła. Jej wymiar eklezjalny podkreśla Katechizm Kościoła Katolickiego stwierdzając, że wiara osobista jest zawsze wiarą wspólną: „ja wierzę” stanowi równocześnie „my wierzymy”¹³. Chrześcijańskie „wierzę w Boga”, „wierzę w Chrystusa” jest wyznaniem: „wierzę w Kościół”, bo „nie

⁹ Zob. *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, 36.

¹⁰ Jan Paweł II, Encyklika *Fides et ratio*, 14 IX 1998 (dalej cyt.: FR), 1.

¹¹ Zob. J. Ratzinger – Benedykt XVI, *Patrzeć na Chrystusa*, Kraków 2005, s. 29.

¹² Zob. M. Nowak, *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 1999, s. 395.

¹³ Zob. KKK 167.

może mieć Boga za Ojca, kto nie ma Kościoła za Matkę” (św. Cyprian)¹⁴. W Kościele i z wiary Kościoła rodzi się, rozwija i weryfikuje kształt wiary oraz dynamizuje jego moc przemieniająca życie ludzkie. W takim znaczeniu „Kościół jest Matką wszystkich wierzących”, podkreśla Katechizm Kościoła¹⁵.

Wiara jako więź duchowa i egzystencjalna z Bogiem jest podstawą duchowości człowieka, źródłem chrześcijańskiej wizji Boga, człowieka i świata. Dzięki niej chrześcijanin rozpoznaje Boga jako Ojca, Syna i Ducha Świętego oraz człowieka jako „dziecko Boże”, „syna Bożego”, a także świat jako dzieło Stworzenia i Odkupienia. Wiara wnosi ład hierarchiczny w świat wartości i uzdalnia do jego urzeczywistniania. Tym samym jest nieodzownym fundamentem duchowości chrześcijańskiej, rozumianej jako zespół postaw zawierających poznanie, doświadczenie emocjonalno-wartościujące i stosowne działanie. W takim znaczeniu oraz w perspektywie teologicznej wiara i wytrwanie w wierze jest koniecznością zbawczą (por. Mt 16,16; J 3,36; 6,40; Hbr 11,6; Mt 10,22; 24,13)¹⁶.

Personalistyczny i teologiczny charakter wiary wskazuje na jej zmienność intensywności, na możliwość rozwoju i regresji. Jeśli dynamizm wiary, czyli osobowej więzi z Bogiem jest niewielki, to mówi się wówczas o płytkiej, słabej wierze; jeśli jest znaczący, to wtedy wiara określana jest jako głęboka. Miarą wiary dojrzałej jest autentyczna więź z Bogiem, ogarniająca całą osobowość człowieka jako centrum sensu i życia ludzkiego, oraz moralność postępowania zgodna z wyznawaną i doświadczaną wiarą. Progresa wiary dokonuje się w perspektywie łaski Bożej i w rytmie rozwoju psychofizycznego człowieka. Wzrasta wraz z doświadczeniem religijnym: słowa Bożego, modlitwy, sakramentów świętych, a także wiedzy religijnej. Domaga się stałego potwierdzania decyzją deklaratywną, szczególnie zaś wartościowaniem sumienia i czynem moralnym, bowiem „wiara, jeśli nie byłaby połączona z uczynkami, martwa jest sama w sobie” (Jk 2,17). Zadaniem rozwoju daru wiary i wytrwałości w wierze, mimo różnorodnych doświadczeń życia, pozostaje zasadniczym obowiązkiem chrześcijanina. Ważnym przejawem prawidłowego rozwoju wiary jest dbałość o jej autentyczność osobową, któremu zagraża intelektualizm, woluntaryzm i sentymentalizm oraz brak aktywności religijno-moralnej.

¹⁴ Za: KKK 181.

¹⁵ Tamże.

¹⁶ Zob. KKK 161.

Wiara pełni twórczą rolę w rozwoju osobowym człowieka ku jego integralnej pełni, o ile jest rzeczywistością dynamicznie inspirującą całą egzystencję ludzką, a więc jej warstwę biologiczną, psychologiczną, socjologiczną, kulturową, duchową¹⁷. Jak podkreśla M. Rusiecki, analizując S. Kunowskiego koncepcję warstwicowego rozwoju człowieka i wychowania integralnego: „Poszczególne warstwy mają zakodowane w sobie zróżnicowane naturalne potrzeby i dlatego skutecznie poddawane są wpływowi wychowawczym. Określane są one jako funkcje, czyli zadania edukacyjne. Ich wynikiem są struktury jako elementy składowe osobowości”¹⁸. Z perspektywy wiary szczególna rola przypada funkcji *christianisare*, która polega na wspomaganie wychowanka w jego spotkaniu z Chrystusem i do życia według Chrystusowej nauki. Zdaniem M. Nowaka funkcja *christianisare* łączy w sobie inne funkcje związane z poszczególnymi warstwami, „przypisując im jeszcze większe znaczenie:

– „Funkcja *sanare* jest tu widziana jako uzdrawiające działanie łaski, leczące skażoną naturę ludzką i dające poczucie wolności dzieci Bożych.

– Funkcja *edocere* – prowadzenie do Boga, źródła prawdy i budzenie świadomości wiary.

– Funkcja *educere* – wprowadzenie wychowanka do społeczności wiernych w Kościele i włączenie go do apostołatu.

– Funkcja *educare* – wprowadzenie na drogę naśladowania Chrystusa, który jest «personalnym symbolem wartości» i uosobieniem najwyższego ideału człowieka.

– Funkcja *initiare* jest pojmowana w chrześcijaństwie jako wprowadzenie w sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego i światopogląd chrześcijański”¹⁹.

Za rozwój wiary odpowiedzialny jest każdy z osobna. Zarazem rozwój wiary domaga się adekwatnego wspomagania – wychowania integralnego. Podstawowym środowiskiem wychowania do wiary i jej pogłębienia jest rodzina, a rodzice pierwszymi wychowawcami – katechetami. Kolejne środowisko stanowi Kościół – wspólnota karmiona słowem Bożym, sakramentami, zwłaszcza Eucharystią i świadectwem miłości. Środowiskiem wychowania do wiary pogłębionej jest szkoła. Przede wszystkim katolicka, stanowiąc uprzy-

¹⁷ Zob. S. K u n o w s k i, *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 2004, s. 197.

¹⁸ M. R u s i e c k i, *Religijność a dojrzałość osobowa człowieka (wyzwania dla polskiego nauczyciela na III tysiąclecie)*, w: *Kształcenie kandydatów na nauczycieli. Teoria – praktyka*, red. T. Gumuła, T. Dyrda, Kielce 2006, s. 10.

¹⁹ M. N o w a k, *Teorie i koncepcje wychowania*, Warszawa 2008, s. 310.

wilejowane środowisko integralnego wychowania, w którego centrum życia i procesu edukacji jest Jezus Chrystus. Również szkoła publiczna może stawać się takim środowiskiem, jeśli w jej programie edukacyjnym jest miejsce na religię, katechezę, gdy respektowane są prawa uczniów do wychowania zgodnie z ich czy rodziców przekonaniami religijnymi. W przypadku szkoły katolickiej i publicznej honorującej prawa ucznia wierzącego, pojawia się problem kreowania adekwatnego programu pedagogicznego, który umożliwi budowanie tożsamości osobowej wierzącego wychowanka.

W tej perspektywie wychowanie do pogłębiania wiary można rozpatrywać m.in. w aspekcie istoty, struktury, podstaw, zwłaszcza aksjologicznych, uwarunkowań i procesu wychowania, jego celów i ich operacjonalizacji w zadaniach edukacyjnych. Koncentrując uwagę na ostatnich elementach procesu wychowania w odniesieniu do natury wiary i jej teologiczno-personalistycznego znaczenia, ujmujemy wychowanie do pogłębiania wiary w aspekcie celów związanych z formacją intelektualną wiary wychowanka, wspomaganie rozwoju jego dojrzałej osobowej więzi z Chrystusem oraz dynamizowaniem wiary ku świadectwu i animacji. Nie jest to jedyne możliwe ujęcie problematyki, raczej stanowi propozycję, uzasadnioną istotą wiary i dynamiką psychorozwojową dzieci i młodzieży. W wielu miejscach prezentowana analiza stanowi pedagogiczną aplikację refleksji o wierze ks. Tadeusza Dajczera²⁰.

2. FORMACJA WIARY „NA SKRZYDŁACH” OBJAWIENIA I ROZUMU

Przyjmując doświadczenie za punkt wyjścia procesu kreowania programu wychowania do pogłębiania wiary, a więc rzeczywistość szkolnej edukacji, konieczne jest zainteresowanie uczniów problematyką wiary jako istotnej wartości w życiu człowieka, wobec której nie tylko nie można zachować obojętności, lecz ją rozwijać ku dojrzałości religijnej. Dynamiczny rozwój osobowy wychowanka w okresie szkolnym domaga się proporcjonalnego rozwoju wiary, dzięki której młodzi będą mogli coraz pełniej doświadczać bliskości Boga miłującego i zbawiającego człowieka. Znajdą zarazem odpowiedzi na różnorodne pytania i wątpliwości typowe dla ich wieku oraz jakie niesie ze sobą współczesna kultura, zwłaszcza popularna, a także mass media.

²⁰ T. D a j c z e r, *Rozważania o wierze. Z zagadnień teologii duchowości*, Częstochowa 1992.

Sprostanie tym wyzwaniom umożliwia wiara rozumna, pogłębianą analizą intelektualną i wiedzą religijną opartą na Objawieniu.

W ramach tego wymiaru formacji wiary, który określony jest hasłem jej rozwoju „na skrzydłach” Objawienia i rozumu, można wskazać cele w takich wybranych obszarach, jak:

- zainteresowanie wiarą jako rzeczywistością ważną i aktualną,
- odkrywanie Chrystusa – centrum dziejów świata i człowieka,
- formacja intelektualna wiary w świetle Objawienia,
- integracja rozumu i wiary w akcie wiary,
- rozwój wiedzy religijnej,
- znaczenie wiary.

Poszukiwanie metod wzbudzania zainteresowania uczniów zjawiskiem wiary powinno wiązać się z diagnozą ich sytuacji egzystencjalnej i stanem doświadczenia wiary, z poszanowaniem ich wolności i prawem do intymności.

W tym kontekście trzeba zwrócić uwagę na budzenie zainteresowania wiarą jako rzeczywistością ważną, życiową i aktualną w terażniejszości, a nie tylko w przyszłości. Wiara jest bowiem czynnikiem integrującym terażniejszość i przyszłość, co więcej, dzięki tej integracji następuje zmiana terażniejszości. Benedykt XVI w encyklice *Spe salvi* podkreśla: „Wiara nie jest tylko skłanianiem się osoby ku rzeczom, jakie mają nadejść, ale wciąż są całkowicie nieobecne. [...] Włącza przyszłość w obecny czas do tego stopnia, że nie jest ona już czystym «jeszcze nie». Fakt, że ta przyszłość istnieje, zmienia terażniejszość; terażniejszość styka się z przyszłą rzeczywistością, i tak rzeczy przysze wpływają na obecne i obecne na przysze”²¹.

W centrum zainteresowania problematyką wiary jest Chrystus, Syn Boży i Doskonały Człowiek. Dlatego ważnym celem jest odkrywanie przez wychowanka roli Chrystusa w życiu człowieka i świata, w historii i terażniejszości. Wychowanek powinien rozeznaczyć treść słynnych słów Jana Pawła II: „Człowieka bowiem nie można do końca zrozumieć bez Chrystusa. A raczej: człowiek nie może siebie sam do końca zrozumieć bez Chrystusa. Nie może zrozumieć ani kim jest, ani jaka jest jego właściwa godność, ani jakie jest jego powołanie i ostateczne przeznaczenie. Nie może tego wszystkiego zrozumieć bez Chrystusa. I dlatego Chrystusa nie można wyłączyć z dziejów człowieka w jakimkolwiek miejscu na ziemi”²².

²¹ B e n e d y k t XVI, Encyklika *Spe salvi*, 30 XI 2007 (dalej cyt.: SPS), 7.

²² Homilia w czasie Mszy św. na placu Zwycięstwa, w: J a n P a w e ł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia i homilie*, Kraków 1999, s. 22-23.

Odkrywanie roli Chrystusa wiąże się z przyjęciem przez wychowanka prawdy, że „od Chrystusa zaczęła się historia ludzkości odkupionej. On też jest przyszłością ludzi i świata. W nim została objawiona cała prawda o Bogu, ale także prawda o człowieku [...] Jest On źródłem i gwarantem jego wielkości i godności. Jemu zawdzięcza człowiek swoje odkupienie i wieczne zbawienie”²³. A w życiu człowieka oznacza to, że Chrystus jest sensem życia, cierpienia i choroby, źródłem szczęścia, jest w centrum życia społecznego²⁴.

Proces edukacji szkolnej wprowadza ucznia w świat kultury i cywilizacji, wiedzy i nauki. Dlatego ważnym celem wychowania do pogłębienia wiary jest taka analiza wiedzy naukowej, która respektuje własną metodologię i tym samym otwiera na myślenie filozoficzne, zwłaszcza na doświadczenie wiary. Stąd problem relacji wiary i rozumu stanowi istotny przedmiot oddziaływania edukacyjnego i może mieć duże znaczenie dla dynamiki wiary ucznia²⁵.

Wychowanek powinien rozeznaczyć, że wiara jest płaszczyzną integracji dwóch kategorii poznania: właściwego ludzkiemu rozumowi, „który jest zdolny dotrzeć do samego Stwórcy”²⁶, oraz właściwego wierze; „jest to poznanie prawdy opartej na rzeczywistości samego Boga”²⁷. Odkrycie tajemnicy Boga, Jego mocy i siły, która podtrzymuje widzialną rzeczywistość, motywuje rozum do poznawania, stanowi jego siłę napędową²⁸. Objawienie bowiem będące podstawą wiary wprowadza „w naszą historię, prawdę uniwersalną i ostateczną, która pobudza ludzki umysł, by nigdy się nie zatrzymywał; przynagla go wręcz, by poszerzał nieustannie przestrzeń swojej wiedzy, dopóki się nie upewni, że dokonał wszystkiego, co było w jego mocy, niczego nie zaniedbując”²⁹.

Chodzi o to, by wychowanek odkrył, że „Objawienie jest źródłem prawdziwego poznania, bowiem pozwala jego rozumowi wnikać w przestrzeń nieskończoności i zyskać dzięki temu nowe, niespodziewane dotąd możliwości rozumienia”³⁰.

²³ B. P y l a k, *Poznawać w świetle wiary*, Lublin 2003, s. 199.

²⁴ Zob. tamże.

²⁵ Zob. M. H e l l e r, *Wszechświat i Słowo*, Kraków 1994; *Nauka – Wiara – Katecheza. Jak mówić o relacjach nauka-wiara w katechezie?*, red. R. Janusz, B. Lisiak, J. Poznański, Kraków 2002; T. J e l o n e k, *Biblia a nauka. Czy nauka sprzeciwia się Biblii?*, Kraków 2005.

²⁶ FR 8.

²⁷ Tamże.

²⁸ Zob. L. G i u s s a n i, *Zmysł religijny*, Poznań 2000, s. 208.

²⁹ FR 14.

³⁰ FR 21.

Wychowankowi należy zatem przybliżyć wiedzę, że „wiara wkracza nie po to, by pozbawić rozumu autonomii lub ograniczyć przestrzeń jego działania, lecz po to tylko, by uzmysłwić człowiekowi, że w tych wydarzeniach objawia się i działa Bóg Izraela. Dogłębne poznanie świata i dziejowych wydarzeń nie jest możliwe, jeśli człowiek nie wyznaje zarazem wiary w Boga, który w nich działa. Wiara wyostrza wewnętrzny wzrok i otwiera umysł, pozwalając mu dostrzec w strumieniu wydarzeń czynną obecność Opatrzności”³¹.

W procesie rozwoju wiary wychowanka trzeba stworzyć warunki do integracji wiary i rozumu. Wiedzieć i rozumieć, że rozum i wiara są rzeczywistościami komplementarnymi, przenikającymi się wzajemnie i okazującymi sobie wzajemną pomoc. „Rozum umożliwia poznanie intelektualnej treści wiary, uzasadnia jego wiarygodność. Natomiast wiara ukazuje rozumowi nowe horyzonty poznania, strzeże go przed błędem, doskonali jego możliwości poznawcze”³².

Na kanwie integracji rozumu i wiary należy wspomóc wychowanka w zrozumieniu i nabyciu przekonania, że mądrość nabywa się na dwóch drogach integralnie ze sobą związanych: przez naukę i otwarcie się na Ducha Świętego, którego cechą jest wartościowanie wszystkiego wedle Bożej prawdy.

W tym kontekście celami bardziej szczegółowymi będą:

- wzbudzanie tęsknoty za prawdą ostateczną;
- rozwijanie pasji poszukiwania dróg wiodących do prawdy i odważne na nie wkraczanie;
- pokonywanie bariery izolacji;
- odważne podejmowanie ryzyka w poszukiwaniu wszystkiego, co piękne, dobre, prawdziwe i urzeczywistnianie tych wartości w życiu.

Istotnym celem edukacyjnym jest poznanie przez młodego człowieka treści wiary katolickiej oraz jej natury w ujęciu teologii życia wewnętrznego.

Priorytetowym zadaniem staje się przekaz wiedzy i rozumienia treści wiary – symbolu i wyznania wiary – oraz przyjęcie prawd tam zawartych, a więc wiary w Boga Ojca, Jezusa Chrystusa, Syna Bożego Jednorodzonego, Ducha Świętego, Święty Kościół powszechny, ciała zmartwychwstanie, życie wieczne³³.

³¹ FR 16.

³² P y l a k, *Poznawać w świetle wiary*, s. 93.

³³ KKK 185, 1061.

Poznanie prawd wiary i rozwój wiedzy religijnej powinny skłaniać wychowanka do pogłębionej odpowiedzi na Objawienie się Boga w Jezusie Chrystusie. Chodzi o to, aby wychowanek z jednej strony znał i rozumiał prawdy wiary, miał odpowiednią wiedzę religijną³⁴, a z drugiej nie utożsamiał wiary z deklaracją, z przekonaniem formalnymi, lecz dostrzegał ją jako źródło inspirujące osobową więź z Bogiem, nadającą życiu nowe, nieskończone perspektywy.

Podsumowując należy podkreślić, że wychowanek powinien przyjąć, ale też odkryć dobrodziejstwa wiary dla jego wzrostu osobowego:

– Dar wiary udziela światła do przyjęcia prawd objawionych.

– Dar wiary pobudza sferę intelektualną człowieka. Wiara ubogaca umysł ludzki, wprowadzając go w posiadanie prawdy, której rozum ze swej natury, za pomocą swoich sił nie byłby w stanie osiągnąć.

– Wiara jest pewną drogą do żywego kontaktu z żywym Bogiem³⁵. Ponieważ wiara nie daje poznania oczywistego, wymaga pełnego oddania się, moralnej odwagi, heroicznej ufności i odrzucenia wszystkiego, co nie jest Chrystusem, aby całe życie i cała rzeczywistość była poszukiwaniem, odkupieniem i odnalezieniem jej w Bogu³⁶.

– Wiara jest czynnikiem oświecającym ludzki rozum w kierunku wzbudzenia aktów wiary, czynnikiem ubogacającym intelekt w zdobycie prawdy, czynnikiem wzmacniającym wolę człowieka i doskonalącym ją. „Decyzja na długotrwały i ciężki trud pozbywania się wszystkiego, co sprzeciwia się Bogu i utrudnia zjednoczenie, byłaby niemożliwa bez uprzedniego uzyskania nadprzyrodzonej perspektywy umiejętności patrzenia na wszystko w świetle wiary”³⁷.

– Wiara łączy osoby we wspólnoty. Pierwszą wspólnotą jest wspólnota człowieka z Bogiem, ona to staje się podstawowym ogniwem wspólnoty ludzi wierzących. Jest podstawą integracji normatywnej, kulturowej, komunikacyjnej. Wychowanek znając funkcje wiary w życiu człowieka, powinien być przekonany, że niewielka wiedza oddala od Boga, ale wielka przybliża, i umieć tę prawdę uzasadnić.

³⁴ Zob. G. H a n s e m a n n, *Wychowanie religijne*, Warszawa 1988, s. 117-118.

³⁵ Zob. P.P. O g ó r e k, *Czym jest świętość w teologii życia wewnętrznego T. Merona*, Kraków 1998, s. 51.

³⁶ Zob. tamże.

³⁷ Zob. tamże.

3. ROZWÓJ OSOBOWEJ WIĘZI Z CHRYSYTEM

Realizacja celów edukacyjnych związanych z intelektualną formacją wiary na „skrzydłach” rozumu i Objawienia tworzy przestrzeń dla personalistycznego wymiaru wiary, aktu wiary. Wyznacza cele wychowania do pogłębiania wiary, skoncentrowane na różnych przejawach osobowej, głębokiej więzi z Chrystusem, Bogiem-Człowiekiem. Ten kierunek refleksji nawiązuje do myśli Benedykta XVI, podkreślającego sens i jedność treści wiary z aktem wiary, „którym zdecydujemy się na całkowite powierzenie się Bogu w pełnej wolności”³⁸.

W tym kontekście rozpatrywane cele wychowania do pogłębienia wiary zogniskowane są wokół dwóch zasadniczych i powiązanych z nimi zadań edukacyjnych; są nimi:

- wybór Chrystusa jako Pana i Zbawiciela i zjednoczenie z Nim,
- pełne zawierzenie Chrystusowi.

Akt wiary w swojej istocie zawiera relację osobową człowieka i Boga. Jest szczególnym aktem wyboru, uznania, przyłgnięcia do Chrystusa, Syna Bożego. Zasadniczym celem wychowania w wierze i do wiary jest takie wspomaganie wychowanka, aby doskonalila się jego więź osobowa z Chrystusem.

Stąd podstawowym zadaniem wychowawczym jest wspieranie wychowanka w jego wyborze Chrystusa jako swojego Pana i Zbawiciela oraz przyłgnięciu do Niego całą swoją egzystencją. Wychowankowi trzeba umożliwić podjęcie decyzji wyboru Chrystusa jako swojego Pana i Zbawiciela, powiernika, przyjaciela najwyższej wartości i nadrzędnego celu. Konsekwencją takiej decyzji jest bezwarunkowe zjednoczenie z Chrystusem w odpowiedzi na Jego miłość i zaproszenie.

Wychowanek powinien odkryć, że wiara oparta na żywej więzi z Chrystusem pozwala mu świadomie uczestniczyć w życiu Bożym, stawać się nowym człowiekiem, docierając do źródeł człowieczeństwa. Wiara jest drogą wprowadzającą wychowanka w życie Boga, w życie Jezusa Chrystusa oraz wprowadzającą Boga w życie wychowanka. Zrozumienie celu wiary, którym jest ukierunkowanie swojego myślenia na wzór myślenia Chrystusa, przyjęcie Chrystusa do swojego serca i pozwolenie Mu zamieszkać w nim oraz działać poprzez posłużenie się wychowankiem, prowadzić powinno do świadectwa o Chrystusie wyrażającego się w czynach.

³⁸ B e n e d y k t XVI, List apostolski *Porta fidei*, 11 X 2011 (dalej cyt.: PF), 10.

Ważnym zadaniem staje się wspomaganie wychowanka w realizacji tego celu, tj. przeobrażaniu dotychczasowego postrzegania rzeczywistości wewnętrznej i zewnętrznej, myślenia, odczuwania, przeżywania. Chodzi głównie o stawianie Boga na pierwszym miejscu z przekonaniem, że jeśli On jest na pierwszym miejscu, to wszystko znajduje się na swoim miejscu; o budowanie życia na Bogu i interpretowanie oraz wartościowanie rzeczywistości przez pryzmat Bożego światła³⁹. Wtedy wychowanek jest w stanie przyjąć prawdę, że „ze wzrostem wiary świat zewnętrzny zaczyna mówić o Bogu, skupia nas na Bogu, przyciąga do Niego, staje się znakiem Jego obecności, pomaga nawiązać z Nim kontakt, staje się dla nas miejscem spotkania z Nim”⁴⁰. Chodzi głównie o to, by wychowanek rozpoznał miłującą obecność Boga (por. Dz 17,28)⁴¹. Zadaniem wychowawcy jest wspomaganie wychowanka w zgłębianiu wiary w stałą i miłującą obecność Boga nie tylko w świecie, lecz także w życiu każdego człowieka, w życiu wychowanka, bo „czas to sakrament [...] spotkania z Bogiem”⁴². Stąd konieczność wyposażenia wychowanka w umiejętność patrzenia na każdą przeżywaną przez siebie chwilę, swoje życie – we wszystkich jego wymiarach, a także na historię przez pryzmat obecności miłującego Boga, co zarazem zobowiązuje do permanentnej modlitwy⁴³.

W tej perspektywie istotną sprawą jest stawianie wychowankowi zadań na miarę jego możliwości, umiejętności, zdolności. W świetle wiary każdy człowiek obdarzony jest talentem w formie daru i szansy. Zadaniem wychowanka jest właściwe wykorzystanie swych talentów. Jak podkreśla T. Dajczer: „Talenty dzielą się na mniej i bardziej cenne. Jeżeli ci coś wychodzi, udało się – to na pewno talent, ale jeśli ci nie wychodzi – to droższy dar. Niepowodzenia to bezcenne skarby dane ci w życiu, właśnie niepowodzenia. Bóg kiedyś zapyta cię [...] jak wykorzystałeś swoje życiowe porażki, które on dawał ci jako szansę, jako talent”⁴⁴.

Zadaniem wychowawcy jest zatem stawianie pytań przed wychowankami: jak przedstawiają się ich talenty, w jaki sposób je wykorzystują? Należy wzbudzić w wychowankach potrzebę permanentnego ich stawiania i udziela-

³⁹ Zob. D a j c z e r, *Rozważania o wierze*, s. 11.

⁴⁰ Tamże.

⁴¹ Zob. tamże, s. 13.

⁴² Tamże, s. 14.

⁴³ Tamże, s. 15.

⁴⁴ Tamże, s. 17.

nia odpowiedzi swoim życiem oraz wartościowania jej według kryterium miłości Boga. Trzeba uczyć wdzięczności wychowanków za sukcesy i niepowodzenia, za zwycięstwa i porażki, troski, konflikty, nieudane zamierzenia, trudności w życiu zewnętrznym i wewnętrznym. Chodzi o zrozumienie przez wychowanka, że to wszystko jest darem, a za dar należy być wdzięcznym, przyjmować go z radością i dziękować.

Tak więc zadaniem wychowawczym staje się kształtowanie postawy radości i wdzięczności, budowanie kultury obdarowanego człowieka, w której bytuje kultura przyjmowania i dziękowania. Zadaniem staje się uczenie dziękowania Bogu. „Dziękuję Ci Panie za...” powinno gościć na ustach wychowanka w każdym czasie, w każdym dniu.

Przejawem zjednoczenia z Chrystusem jest zintegrowanie woli wychowanka z wolą Chrystusa. Zadanie to wiąże się z kompetencjami osobowej komunii z Bogiem. Ważną sprawą staje się nabywanie umiejętności wyzwiania się od barier, które mogą wychowanka zniewalać w wolnym wyborze Chrystusa jako najwyższej wartości i celu, jak również budowania zgody na działanie Chrystusa w wychowanku. Chodzi tu głównie o kształtowanie wolności serca i odwrócenie się od tego wszystkiego, co go zniewala. Ważną w tym względzie sprawą staje się zrozumienie przez wychowanka słów Ewangelii: „Nikt nie może dwóm panom służyć. Bo albo jednego będzie nienawidził, drugiego będzie miłował; albo z jednym będzie trzymał, a drugim wzgardzi. Nie możemy służyć Bogu i Mamonie” (Mt 6,24).

Wychowankowi trzeba umożliwić rozpoznanie prawdy, że jedynie do Boga ma się przywiązywać, do Jego woli, bo każde zniewolenie zamyka na Boga, jest czynnikiem umniejszającym jego wiarę. Tylko w wolności serca można służyć Bogu. W powyższym kontekście wychowanek poznaje, że „wierzyć to znaczy dostrzegać i rozumieć sens swojego życia zgodnie z optyką Ewangelii – najważniejszy jest Bóg”⁴⁵, a życie ma być ukierunkowane na Boga, na poszukiwanie i budowanie przede wszystkim Jego królestwa. „Wszystko inne będzie mu dane, pod warunkiem, że powstanie w jego myślach, sercu i czynach miejsce dla Boga”⁴⁶.

W procesie pogłębiania wiary istotną rolę odgrywa podporządkowanie woli własnej woli Chrystusa. A to oznacza podporządkowanie Chrystusowi własnych planów, pragnień, decyzji, wyborów. To oznacza również przyjęcie woli Chrystusa za główny rdzeń przestrzeni własnego działania. W powyższym

⁴⁵ Tamże.

⁴⁶ Tamże, s. 25-26.

kontekście pojawia się zadanie wspomagania wychowanka w nabywaniu kompetencji czynienia z woli Bożej osi centralnej, której podporządkowane będą jego motywy działania, a co się z tym wiąże – wspieranie go w walce z samousprawiedliwieniem się i egoizmem. „Przylgnięcie do Chrystusa i Jego woli oznacza, że wtedy, gdy Jego wola jest niezgodna z naszą, my godzimy się, by On zburzył nasze plany, by je pokrzyżował”⁴⁷.

W tej perspektywie trzeba podkreślić cel wychowawczy rozwoju wiary, jakim jest kształtowanie postawy zawierzenia wyrażającej się w gotowości oddania Panu wszystkiego, co wychowanek otrzymuje od Niego; to całkowite powierzenie się Bogu⁴⁸. Można przywiązywać się tylko do woli Bożej. „Poza wolą Bożą wszystko jest darem i środkiem do celu, a nie celem”⁴⁹. Jak podkreśla T. Dajczer, pełne zdanie się na Bożą wolę, na Jego miłość, rodzi wewnętrzny pokój człowieka⁵⁰.

Z postawą zawierzenia wiąże się rozwiązanie problemu systemu zabezpieczeń własnej egzystencji. Naturalną potrzebą człowieka jest poczucie bezpieczeństwa. To ono w znacznej mierze decyduje o integralnym rozwoju człowieka, o byciu sobą, o funkcjonowaniu w miarę możliwości w perspektywie prorozwojowej. Poczucie bezpieczeństwa może posiadać dwa wymiary: rzeczowy i osobowy. Wymiar rzeczowy obejmuje dobra materialne (pieniądze), uzdolnienia, umiejętności; natomiast osobowy – kontakty międzypersonalne włączone w realizację ludzkich planów i zamierzeń. Dlatego ważne jest znalezienie odpowiedzi na pytania: czy w budowaniu własnego systemu bezpieczeństwa znajduje się Chrystus, jakie miejsce On zajmuje? Wiaże się to z odpowiedzią na pytanie: czy swoje życie buduję na Chrystusie? Wychowanek powinien rozumieć, że wiara to uczynienie z Boga centrum oparcia w swoim życiu, który jest źródłem mocy i miłości. Warunkiem takiego zawierzenia jest oczyszczenie się ze zniewoleń. Zadaniem wychowawcy staje się wierne towarzyszenie wychowankowi w całkowitym powierzeniu się Chrystusowi i zaniechaniu budowania niszczących jego wiarę zabezpieczeń.

W sercu i myślach młodego człowieka często rodzą się różnego rodzaju lęki. Bywają one przyczyną nerwicy i fobii. Powstaje pytanie, jak walczyć z lękiem? Odpowiedź zawiera się w stwierdzeniu: „otworzyć się na odkupień-

⁴⁷ Tamże, s. 27.

⁴⁸ Zob. tamże, s. 40.

⁴⁹ Tamże.

⁵⁰ Tamże, s. 41.

cze działanie Chrystusa przez taką wiarę, jaką ma ewangeliczne dziecko”⁵¹. Rzecz w tym, by wychowanek wyrobił w sobie postawę pozwalającą mu usuwać lęki świadomym aktem zdania się na Pana. Należy przy tym uzasadnić wychowankowi, że Chrystus nie oddziałuje na wychowanka na siłę. On działa wówczas, gdy wychowanek w pełni się na niego otworzy. „Zdanie się na Boga jest najwyższą formą zawierzenia, najwyższą formą oparcia się na Panu”⁵². Implikuje to zaakceptowanie i wręcz ukochanie wszystkiego, co Bóg zsyła, zarówno darów radosnych, jak i trudnych. Ważną sprawą jest zrozumienie przez wychowanka, że jego zadanie to z jednej strony oddanie wszystkiego Bogu (ogołocenie się), z drugiej zaś przyjęcie miłości Boga, przyjęcie Pana jako jedyną wartość i jedyną miłość. Oto dwukierunkowy program kształtowania osobowej więzi z Bogiem, rodzącej bezpieczeństwo i pokój.

Ważnym zadaniem jest budowanie przekonania, że w centrum podejmowania różnorodnych decyzji, nabywania różnych doświadczeń, kierowania relacjami z drugim człowiekiem powinien stać Chrystus. Jeśli wszystko jest podejmowane z własnego punktu widzenia, według własnej miary, a nie według wiary wynikającej z relacji z Bogiem, to efektem działania ludzkiego jest okaleczanie siebie, innych, tego wszystkiego, co stanowi wytwór człowieka⁵³.

Z postawą zawierzenia Bogu, Chrystusowi wiąże się bezgraniczne powierzenie się mocy i miłości Boga, czyli uznanie własnej bezradności i oczekiwania wszystkiego od Boga. Zadaniem wychowawczym jest wprowadzenie wychowanka w rozumienie zasady ewangelicznej, że błogosławieni ubodzy w duchu to „nieprzywiązani do niczego, nie mający nic i oczekujący wszystkiego od Boga”⁵⁴. Uznanie w sobie słabości, bezradności, niemożności stanowi szansę na łaskę wiary. Słabość otwiera na łaskę, czyni miejsce na Bożą moc, bo własna moc i siła wcześniej czy później muszą się załamać. W rzeczywistości nie ma własnej siły, ponieważ ona jest darem⁵⁵. Wzorem jest ubóstwo Chrystusa (Betlejem, Kalwaria, Najświętszy Sakrament). Wychowanek ma rozpoznać, że „wiara to uznanie własnej bezradności, przekonanie, że niczego się nie posiada, że wszystko jest darem. Jest ona ocze-

⁵¹ Tamże, s. 56.

⁵² Tamże, s. 44.

⁵³ Zob. G i u s s a n i, *Zmysł religijny*, s. 223.

⁵⁴ D a j c z e r, *Rozważania o wierze*, s. 46.

⁵⁵ Zob. tamże, s. 49.

kiwaniem wszystkiego, wszelkich darów od Boga, żyć wiarą to rodzić się na nowo, rodzić się do ubóstwa duchowego, do postawy dziecka⁵⁶. W powyższym kontekście ważnym zadaniem jest uświadomienie wychowankowi, że wszystko jest darem i budzenie w nim gotowości do zwrócenia daru otrzymanego od Pana; a także uświadomienie, że jest powołany do wolności i pokoju przez wiarę otwierającą się na Chrystusowe Odkupienie.

4. DYNAMIKA WIARY KU ŚWIADECTWU I ANIMACJI

Wiara jako relacja osobowa wierzącego wychowanka i Chrystusa jest rzeczywistością dynamiczną. Jej żywotność domaga się takich celów wychowania do pogłębiania wiary, które dotyczą: nawrócenia, rozwoju, świadectwa, animacji.

Nawrócenie oznacza „zmianę sposobu myślenia oraz wyrażającą się na zewnątrz przemianę postawy. W procesie nawrócenia następuje odwrócenie się od zła oraz zwrócenie się ku Bogu. Odwrócenie się od zła oznacza nie tylko odwrócenie się od samych grzechów, ale również od ich źródła, jakim jest nieuporządkowana miłość własna⁵⁷.”

Istotną sprawą jest zrozumienie przez wychowanka, że jego grzech może stać się „winą szczęśliwą”, jako okazja do rozlewania się Bożego miłosierdzia⁵⁸. By tak się stało, wychowanek musi się do niego przyznać. Zadaniem wychowawcy jest wspomaganie wychowanka w rozpoznawaniu grzechu i budzeniu poczucia grzechu. Pomoc stanowi otwarcie się na Ducha Świętego i odkrycie przez wiarę miłości miłosiernej Boga.

Wychowanek ma być przekonany, że im wyraźniej pozna swoją grzeszność, im bardziej się do niej przyzna, tym lepiej odkryje Chrystusa i pełniej w Niego uwierzy⁵⁹. Pojawia się więc zadanie wyposażenia wychowanka w kompetencje postrzegania zła, a także zwalczania pośpiechu, niepokoju, stresu, a nade wszystko smutku. „Smutek jest szczególnym przejawem miłości własnej, podcinającym same korzenie wiary, korzenie zawierzenia⁶⁰.”

⁵⁶ Tamże, s. 52.

⁵⁷ Tamże.

⁵⁸ Zob. tamże, s. 69.

⁵⁹ Zob. tamże, s. 72.

⁶⁰ Tamże.

Centralne ogniwo nawrócenia stanowi sakrament pokuty. Wychowankowi trzeba pomóc w przeprowadzeniu rachunku sumienia, aktu żalu, okazania postawy skruchy. W procesie nawrócenia ważną sprawą jest ewangeliczny radykalizm wiary: „aby Chrystus w nas wzrastał i aby osiągnął w nas swoją pełnię”⁶¹.

W procesie wzrostu wiary mają miejsce różne jej próby. Jak podkreśla T. Dajczer: „Aby wiara stała się mocna, musi być wypróbowana, musi przejść przez tygiel doświadczeń, przez wiele prób i burz”⁶². Rzecz w tym, by młody człowiek napotykanym problemom przyjmował w imię miłości Boga, wzbudzał w sobie głód Boga, pragnienie Jego obecności, Jego pomocy, Jego zbawczej interwencji.

Należy również podkreślić, że sytuacje trudne a nawet dramatyczne są szansą na poznanie siebie, na odpowiedź, kim się jest w aspekcie wiary w Boga? Tego spojrzenia na siebie należy uczyć wychowanka, permanentnego wartościowania swojej tożsamości katolickiej oraz jej kreowania poprzez odwrót od przywiązań, przez ogołocenie, otwieranie się na miłość Boga, czynienie z siebie daru dla Niego, przez modlitwę i kontemplację, postępowanie według wymagań i prawd Bożych, według Dekalogu.

Należy przy tym zwrócić uwagę na środki bogate i ubogie jako czynniki dynamizujące wiarę. Wychowanek ma rozumieć, że środki bogate to te, „które można zaobserwować i ująć statystycznie. Mogą być nimi organizacje, zebrania, pochody, architektura i wystrój kościołów, środki audiowizualne i społecznego przekazu”⁶³. Środki ubogie zaś „naznaczane są znamieniem Krzyża [...]. Nie zawierają w sobie żadnej wewnętrznej potrzeby doczesnego sukcesu”⁶⁴.

Wychowanek ma rozumieć, że „Jezus w swoim działaniu zbawczym wybiera przede wszystkim środki ubogie, pokorne”⁶⁵. One są najskuteczniejsze. Wśród nich znajduje się „przyjęte z miłości ku Bogu cierpienie, bolące kolana na modlitwie, czyjeś nikomu nieznanne wyrzeczenia, przekreślenie siebie, życie nieraz w wielkiej cichości, milczeniu, kontemplacji”⁶⁶.

⁶¹ Tamże, s. 81.

⁶² Tamże, s. 94.

⁶³ Tamże, s. 122.

⁶⁴ Tamże.

⁶⁵ Tamże, s. 123.

⁶⁶ Tamże, s. 124.

Należy więc wspomóc wychowanka w wartościowaniu swojego życia w aspekcie stosowania środków ubogich, jak również bogatych, bowiem są one potrzebne i nie można ich odrzucać. Rzecz w tym, by uczyć zakorzeniać w nich środki ubogie.

Ważnym celem jest zrozumienie wartości środków ubogich i permanentne ich stosowanie w dynamizowaniu wiary. Na szczególną uwagę zasługuje cierpienie, gdyż w nim najwięcej ogołocenia, najmniej siebie samego, a najwięcej Chrystusa.

Niezbędnym obszarem celów edukacyjnych związanych z pogłębianiem wiary jest wychowanie do świadectwa i animacji wiary. Świadectwo jest miarą życia zintegrowanego z wiarą, animacja zaś twórczym dzieleniem się z innymi doświadczeniem wiary.

Świadectwo wiary uwarunkowane jest centralnym miejscem wiary w systemie wartości wychowanka, na której buduje swoje życie i podejmuje stosowną pracę nad sobą.

Wychowanek powinien być przekonany, że w centrum jego wiary musi się znaleźć całkowite oparcie na Chrystusie, całkowite zaufanie Chrystusowi, całkowite pokładanie w Nim nadziei, a swoje życie chrześcijańskie należy budować na wierze, nadziei i miłości, których kamieniem węgielnym jest Jezus Chrystus. Tak budowane życie pozwoli wychowankowi podjąć pracę nad sobą, nad słabymi stronami swojej osobowości oraz odnieść zwycięstwo nad skutkami czynionego zła. Doda odwagi, uwolni od lęku, pozwoli przezwyciężyć trudne chwile i rozwiązać problemy sposobami godnymi jego człowieczeństwa. Aby te cele zostały realizowane, koniecznym zadaniem jest odnawianie i pogłębianie łączności z Chrystusem poprzez modlitwę, czytanie i rozważanie Pisma Świętego, korzystanie z sakramentu pokuty i Eucharystii, zgłębianie problemów życia duchowego, służbę drugiemu człowiekowi, apostołstwo w młodzieżowych wspólnotach oraz animację ich członków do świadectwa wiary żywej, pogłębianej, mocnej, dojrzałej.

Chodzi o życie według przykazań Dekalogu. A „żyć Dekalogiem znaczy: przeżywać swoje podobieństwo do Boga, odpowiadać na prawdę naszej istoty i w ten sposób czynić dobro. [...] Życ Dekalogiem znaczy: przeżywać boskość człowieka i czynić to w wolności; zjednoczyć nasz byt z Boskim Bytem i wejść w płynącą stąd harmonię wszystkiego ze wszystkim”⁶⁷, osiągać pełnię człowieczeństwa.

⁶⁷ J. R a t z i n g e r, *Wiara, prawda, tolerancja. Chrześcijaństwo a religie świata*, Kielce 2004, s. 202.

Dawanie takiego świadectwa wymaga odwagi bycia sobą, nabywania umiejętności i postawy asertywności, wyrażania słusznej troski o siebie, o własną tożsamość i drugiego człowieka, zaangażowania w rozwój własnej wiary, głębokiej potrzeby zmiany najbliższej rzeczywistości i nabycia kompetencji kierowania zmianą według zasad Dekalogu, z zaangażowaniem podejmowania działań na rzecz szerzenia wiary w Boga, wiary w Chrystusa.

„Wiara nadaje życiu nową podstawę, nowy fundament, na którym człowiek może się oprzeć, a przez to zwyczajny fundament, czyli ufność pokładana w dobrach materialnych, relatywizuje się”⁶⁸. Wychowanek powinien być przekonany, że w ten sposób budowane jest życie na skale, nie na piasku, i winien nieść w darze tę prawdę innym.

Rozwój wiary można rozpatrywać w dwóch perspektywach: samotności i aktywnego życia. Jak podkreśla K. Pawlina: „Człowiek wiary [...] musi bronić swojej samotności, bo bez niej nie ma refleksji i niezależności duchowej, ale też musi uczestniczyć aktywnie w kreowaniu życia. Trzeba, żeby to, czego doświadczamy w samotności, spróbować podarować innym. Potrzeba więc takiego języka w przekazie wiary, który będzie językiem komnaty oblubieńczej i językiem codziennego porozumienia”⁶⁹.

W aspekcie społecznym wiara i dobrodziejstwa, jakie z niej płyną, zobowiązują do animacji innych w pogłębianiu wiary. Bez nacisków i zniewolenia, tylko na wzór postawy Chrystusa: „jeśli chcesz, pójdz za mną”. Do tej przyjacielskiej animacji trzeba zachęcić uczniów i wyposażyć ich w kompetencje animacyjne. Do nich należy zaliczyć: głęboką wiedzę o wierze, dynamizowanie własnej wiary, dawanie świadectwa wierze w swoim młodzieńczym życiu, odwagę, odpowiedzialność za siebie i drugiego człowieka w aspekcie wiary w Boga, umiejętności interpersonalne, umiejętności ożywiania myśli i czynów drugiego człowieka, poszanowanie jego godności i wolności, zdolności organizatorskie.

Oto przykłady haseł w działaniach animacyjnych: bądź odważny – rzuć się w nurt wiary; bądź odważny – pozwól się przemieniać przez Chrystusa; myśl, oceniaj, działaj kategoriami wiary w Boga.

Ważnym zadaniem w działaniach animacyjnych są zachowania animatora wobec agresji i szyderstwa z wartości wiary. Można je ująć w triadę:

⁶⁸ SPS 8.

⁶⁹ K. P a w l i n a, *Dyskutować czy adorować życie*, „Niedziela” 2008, nr 47, s. 21.

– nie lekceważyć, nie poniżać, nie prześladować człowieka, zawsze szanować jego godność;

– nie wycofywać się z przestrzeni publicznej;

– zło dobrem zwyciężać.

U podstaw animacji będzie się znajdować dynamiczne dawanie świadectwa świętości. Jan Paweł II podkreśla: „Wiara nie może być przeżywana tylko we wnętrzu ludzkiego ducha. Ona musi znajdować swój wyraz zewnętrzny w życiu społecznym”⁷⁰. Implikuje to dla wychowanka zadanie w perspektywie przyszłości – nieść światło Chrystusa w życie społeczne: w obszary kultury, polityki i ekonomii⁷¹.

*

Wychowanie do pogłębiania wiary wychowanka jest zadaniem priorytetowym wszystkich chrześcijańskich nauczycieli, nie tylko katechetów. Młode pokolenie, zgodnie z wyznawaną wiarą, ma prawo do integralnego wychowania, którego cele edukacyjne nie mogą pomijać wspomaganie rozwoju wiary wychowanków ku ich rozumnej i dojrzałej więzi osobowej z Chrystusem. Prezentowane cele i zadania wychowania do pogłębiania wiary wymagają aplikacji w strukturach i schematach programowych⁷², przede wszystkim zaś zaangażowania wychowawców i ich świadectwa życia pełnią wiary. Jest to wyzwanie pilne i możliwe do realizacji, zwłaszcza w ogłoszonym przez Benedykta XVI Roku Wiary (11 października 2012 – 24 listopada 2013)⁷³.

⁷⁰ Homilia w czasie Mszy św. w Legnicy, 2 lipca 1997, w: J a n P a w e ł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia i homilie*, Kraków 1999, s. 893.

⁷¹ Zob. tamże.

⁷² Zob. C h a ł a s, M a j, M a r i a ń s k i, *Wychowanie ku wartościom religijnym*, s. 427-435.

⁷³ Zob. PF 4.

BIBLIOGRAFIA

- B a l t e r L., *Od wiary do teologii*, w: *Podstawy wiary. Teologia*, (Kolekcja „Communio”, t. VI), Poznań 1991.
- B e n e d y k t XVI, List apostolski „Porta fidei”, 11 X 2011.
- B e n e d y k t XVI, Encyklika „Spe salvi”, 30 XI 2007.
- C h a ł a s K., M a j A., M a r i a ń s k i J., *Wychowanie ku wartościom religijnym. Elementy teorii i praktyki*, t. IV, Lublin–Kielce 2009.
- D a j c z e r T., *Rozważania o wierze. Z zagadnień teologii duchowości*, Częstochowa 1992.
- G i u s s a n i L., *Zmysł religijny*, Poznań 2000.
- H a n s e m a n n G., *Wychowanie religijne*, Warszawa 1988.
- H e l l e r M., *Wszechświat i Słowo*, Kraków 1994.
- J a n P a w e ł II, Encyklika *Fides et ratio*, 14 IX 1998.
- J a n P a w e ł II, Homilia w czasie Mszy św. na placu Zwycięstwa, w: J a n P a w e ł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia i homilie*, Kraków 1999.
- J a n P a w e ł II, Homilia w czasie Mszy św. w Legnicy, 2 lipca 1997, w: J a n P a w e ł II, *Pielgrzymki do Ojczyzny. Przemówienia i homilie*, Kraków 1999.
- J a n u s z R., L i s i a k B., P o z n a ń s k i J., *Nauka – Wiara – Katecheza. Jak mówić o relacjach nauka–wiara w katechezie?*, Kraków 2002.
- J e l o n e k T., *Biblia a nauka. Czy nauka sprzeciwia się Biblii?*, Kraków 2005.
- K o w a l c z y k S., *Filozofia Boga*, Lublin 1993.
- K o w a l c z y k S., *Poznanie Boga*, w: *Leksykon teologii fundamentalnej*, red. M. Rusecki, Lublin–Kraków 2002.
- K u n o w s k i S., *Podstawy współczesnej pedagogiki*, Warszawa 2004.
- N o w a k M., *Podstawy pedagogiki otwartej. Ujęcie dynamiczne w inspiracji chrześcijańskiej*, Lublin 1999.
- N o w a k M., *Teorie i koncepcje wychowania*, Warszawa 2008.
- O g ó r e k P. P., *Czym jest świętość w teologii życia wewnętrznego T. Merona*, Kraków 1998.
- P a w l i n a K., *Dyskutować czy adorować życie*, „Niedziela” 2008, nr 47.
- P y l a k B., *Poznawać w świetle wiary*, Lublin 2003.
- R a t z i n g e r J. – B e n e d y k t XVI, *Patrzeć na Chrystusa*, Kraków 2005.
- R a t z i n g e r J., *Wiara, prawda, tolerancja. Chrześcijaństwo a religie świata*, Kielce 2004.
- R a t z i n g e r J., *Wprowadzenie w chrześcijaństwo*, Kraków 2006.
- R u s i e c k i M., *Religijność a dojrzałość osobowa człowieka (wyzwania dla polskiego nauczyciela na III tysiąclecie)*, w: *Kształcenie kandydatów na nauczycieli. Teoria – praktyka*, red. T. Gumuła, T. Dyrda, Kielce 2006.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja dogmatyczna o Objawieniu Bożym*, 1965.
- Sobór Watykański II, *Konstytucja duszpasterska o Kościele w świecie współczesnym*, 1965.
- Z i e m i a ń s k i S., *Teologia naturalna. Filozoficzna problematyka Boga*, Kraków 1995.
- Z u b e r b i e r A., *Czy wiem w co wierzę?*, Kielce 1992.

UPBRINGING TOWARDS INTENSIFICATION OF FAITH
– TELEOLOGICAL ASPECTS

S u m m a r y

Religious faith is a supernatural reality – given for free and, at the same time, set – requiring man's commitment. In the second aspect we can talk about the development of faith. Supporting the development of faith means upbringing according to psycho-social development of a student. The main aim in the process of upbringing towards the intensification of faith is supporting a student in shaping his comprehensive, mature and personal relationship with Christ. This aim implies specific aims of upbringing which are the main topic of the analysis included in the article.

Słowa kluczowe: wiara, pogłębianie wiary, wychowanie do wiary, cele edukacyjne.

Key words: faith, intensification of faith, upbringing towards faith, educational aims.